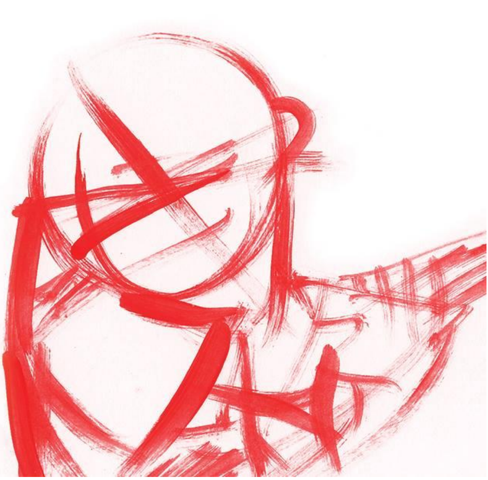
2017
έτος Καστοριάδη

μικρά αποσπάσματα
για την αυτονομία

BABYΛΩΝΙΑ

BABYΛΩΝΙΑ

Βαβυλωνία
πολιτικό περιοδικό

Αθήνα, Απρίλιος 2017

Έκδοση
για τα 20 χρόνια από τον θάνατο του
Κορνήλιου Καστοριάδη

Ανθολόγηση:

Νίκος Ιωάννου, Γιάννης Κτενάς,
Αλέξανδρος Σχισμένος, Yavor Tarinski

Σελιδοποίηση-Γραφιστική επιμέλεια:

Αδελφός Κουφίωνας

Πρόλογος

Το 2017 είναι η χρονιά που συμπληρώνονται είκοσι έτη από τον θάνατο του σπουδαίου φιλοσόφου Κορνήλιου Καστοριάδη, ο οποίος πέθανε στο Παρίσι στις 26 Δεκεμβρίου του 1997.

Όπως σημείωνε ο ίδιος, αναφερόμενος στη Χάνα Άρεντ, δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος για να τιμήσει κανείς έναν στοχαστή από το να ασχοληθεί σοβαρά και ενεργά με το έργο του.

Είναι σαφές ότι η παρούσα μικρή ανθολογία δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη συστηματική μελέτη ενός έργου πολυσχιδούς, πρωτότυπου και βαθυστόχαστου.

Ελπίζουμε, όμως, ότι τα αποσπάσματα, τα οποία επιλέχθηκαν με στόχο να δίνουν μια πρώτη, αλλά σαφή, ιδέα για το πώς προσέγγιζε ο Καστοριάδης τη δημοκρατία και την ελευθερία, μπορούν να λειτουργήσουν για τους αναγνώστες σαν μικρά σπέρματα που προτρέπουν στην αναζήτηση της αυτονομίας, κοινωνικής και ατομικής. Κι ακόμη, να ωθήσουν σε διεξοδικότερη ενασχόληση με το έργο του φιλοσόφου, και στη συνέχεια σε γόνιμο και κριτικό διάλογο μαζί του, ώστε να αναδειχθεί η μεγάλη σημασία και επικαιρότητα της καστοριαδικής σκέψης.

Ανθολογία κειμένων του Καστοριάδη για την αυτονομία

Τα σύγχρονα συντάγματα αρχίζουν με διακηρύξεις των δικαιωμάτων, των οποίων η πρώτη φράση είναι είτε ένα θεολογικό πιστεύω είτε μια αναλογία: «Η φύση διέταξε...» ή «ο Θεός διέταξε...», ή «Πιστεύουμε ότι οι άνθρωποι έχουν δημιουργηθεί ίσοι» (ο τελευταίος αυτός ισχυρισμός είναι, ούτως ή άλλως, εσφαλμένος: η ισότητα είναι δημιουργία των ανθρώπων που δρουν πολιτικά). Σε σύγκριση με τα ανωτέρω, οι αθηναϊκοί νόμοι περιλαμβάνουν ένα στοιχείο αξεπέραστης βαθύτητας: αρχίζουν πάντα λέγοντας: «*Έδοξε τη βουλή και τω δήμω*», «Φάνηκε καλό, η καλοζυγισμένη γνώμη της βουλής και του λαού ήταν ότι...», και κατόπιν ακολουθεί το κείμενο του νόμου. Αυτό το *έδοξε* είναι εκπληκτικό, είναι αληθινά ο ακρογωνιαίος λίθος της δημοκρατίας. Δεν διαθέτουμε επιστήμη για το τι είναι καλό για την ανθρωπότητα, και δεν θα την αποκτήσουμε ποτέ. Αν υπήρχε, δεν θα έπρεπε να αναζητούμε τη δημοκρατία, αλλά μάλλον την τυραννία εκείνου που θα κατείχε την επιστήμη αυτή. Θα επιχειρούσαμε να τον βρούμε για να του πούμε: «Ωραία, εσύ θα κυβερνήσεις επειδή κατέχεις την πολιτική επιστήμη». Αυτό άλλωστε λένε ρητά ο Πλάτων και πολλοί άλλοι˙ αυτό έλεγαν

επίσης και οι κόλακες του Stalin: «Επειδή γνωρίζεις την ιστορία, την οικονομία, τη μουσική, τη γλωσσολογία... Και ζήτω ο γενικός γραμματέας!». Οι Αθηναίοι όμως έλεγαν: «Η καλοζυγισμένη γνώμη της βουλής και του λαού είναι να θεσπιστεί το εξής...». Αυτό σημαίνει ότι η δημοκρατία είναι το καθεστώς της *δόξης*, δηλαδή της καλομελετημένης γνώμης, της ικανότητάς μας να σχηματίζουμε γνώμη πάνω σε ζητήματα που ξεφεύγουν από τους γεωμετρικούς συλλογισμούς.

Κ.Καστοριάδης, Τι διακυβεύεται σήμερα στη δημοκρατία, στον τόμο Ακυβέρνητη Κοινωνία, επιμέλεια E. Escobar, M. Gondicas, P. Vernay, μετάφραση Ζ. Σαρίκας, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2010, σ. 201.

:

Δεν μπορεί κανείς να ορίσει αλλιώς τον σκοπό της ψυχανάλυσης παρά σαν την αυτονομία των αναλυομένων. Η έννοια της αυτονομίας δεν είναι ο εξοβελισμός ή η ολοκληρωτική καταπίεση του ασυνειδήτου, πράγμα που θα ήταν αδύνατον και τερατώδες, ούτε η κυριαρχία της συνείδησης πάνω στο ασυνείδητο, αλλά η εγκαθίδρυση μιας διαφορετικής σχέσης ανάμεσα στο συνειδητό και στο ασυνείδητο. Αυτήν τη διαφορετική σχέση μπορούμε να την ορίσουμε ως μια σχέση όπου το υποκείμενο έχει όσο είναι δυνατόν επίγνωση των ασυνείδητων ενορμήσεών του και δεν τις απωθεί, με την αυστηρή έννοια του όρου, αλλά μπορεί να συλλογιστεί πάνω σ' αυτές και, μέσα απ' αυτόν τον διαλογισμό, να αποφασίσει με βούλευση και διαβούλευση αν θέλει ή όχι να ενεργήσει σύμφωνα

μ’ αυτές τις επιθυμίες. Νομίζω δηλαδή ότι το μότο της ψυχανάλυσης θα έπρεπε να είναι «ξέρω τι είναι η επιθυμία μου, αλλά ύστερα από ώριμη σκέψη δεν θα την πραγματοποιήσω – ή θα την πραγματοποιήσω». Αυτό σημαίνει, εάν αυτός ο σκοπός δεν είναι ουτοπικός, ότι το υποκείμενο είναι ικανό να θέσει, κατά κάποιον τρόπο, τους δικούς του νόμους της συμπεριφοράς και της σκέψης του.

Κ. Καστοριάδης, Η συμβολή της ψυχανάλυσης στην κατανόηση της γένεσης της κοινωνίας, στον τόμο Ανθρωπολογία, Πολιτική, Φιλοσοφία, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2001, σ. 65-66.

:

Σε μια δημοκρατία ο λαός *μπορεί* να κάνει οτιδήποτε – και οφείλει να ξέρει ότι δεν *πρέπει* να κάνει οτιδήποτε. Η δημοκρατία είναι το καθεστώς του αυτοπεριορισμού˙ είναι συνεπώς επίσης το καθεστώς του ιστορικού ρίσκου –άλλος τρόπος να πούμε ότι είναι το καθεστώς της ελευθερίας– και ένα καθεστώς τραγικό. Η μοίρα της αθηναϊκής δημοκρατίας δείχνει αυτό το πράγμα. Η πτώση της Αθήνας –η ήττα της στον Πελοποννησιακό Πόλεμο– ήταν αποτέλεσμα της *ύβρεως* των Αθηναίων. Τώρα, η ύβρις δεν υποθέτει απλώς την ελευθερία˙ υποθέτει επίσης την απουσία πάγιων νορμών, την θεμελιώδη αβεβαιότητα των έσχατων σημαδιών για τις πράξεις μας. (Η χριστιανική αμαρτία είναι, φυσικά, μια έννοια ετερονομίας). Η παραβίαση του νόμου δεν είναι *ύβρις*, είναι ένα ορισμένο και περιορισμένο παράπτωμα. Η *ύβρις* υπάρχει όταν ο αυτοπεριορισμός είναι η μόνη νόρμα, όταν

παραβιάζονται όρια που δεν ήταν πουθενά ορισμένα.

Κ. Καστοριάδης, Η ελληνική πόλις και η δημιουργία της δημοκρατίας, στον τόμο Χώροι του ανθρώπου, μετάφραση Ζ. Σαρίκας, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2007, σ. 199.

:

Η ιδέα της *απόλυτης* ελευθερίας είναι προφανώς φαντασίωση. Είναι αλήθεια όμως ότι η ελευθερία δεν γνωρίζει όρια που να της επιβάλλονται από τα έξω, δεν μπορεί να επαναπαυθεί σε μια νόρμα δεδομένη άπαξ δια παντός. Τόσο στο ατομικό επίπεδο όσο και στο συλλογικό και πολιτικό, αυτό σημαίνει ότι η δημοκρατία είναι αδιαχώριστη από τον κίνδυνο – και αυτόν τον κίνδυνο δεν μπορεί να τον αποκρούσει εγκαθιδρύοντας τη συνταγματική μοναρχία, μπορεί να τον αποκρούσει μόνο με τον *αυτοπεριορισμό*. Η δημοκρατία μόνο εντός και δια του αυτοπεριορισμού μπορεί να υπάρχει. Και η δημοκρατία είναι ένα τραγικό καθεστώς: δεν έχει ποτέ εκ των προτέρων τη βεβαιότητα μιας «αίσιας λύσης», και πάντα την παραμονεύει η ίδια της η *ύβρις*: παράδειγμα οι Αθηναίοι το 413 (Σικελία) και το 406 (Αργινούσες). Κι εμένα τον ίδιο όμως με παραμονεύει η *ύβρις* – αυτό όμως δεν είναι ο λόγος για να καταφύγω στη δουλεία.

Κ. Καστοριάδης, Τι είναι επανάσταση, στον τόμο Ακυβέρνητη Κοινωνία, επιμέλεια E. Escobar, M. Gondicas, P. Vernay, μετάφραση Ζ. Σαρίκας, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2010, σ. 229.

:

Αυτονομία σημαίνει ότι η πολιτική κοινότητα δίνει η ίδια στον εαυτό της τους νόμους της και τους δίνει ξέροντας ότι τους δίνει, δηλαδή αποκλείοντας κάθε ιδέα εξωκοινωνικής πηγής των νόμων και των θεσμών, είτε αυτή η πηγή θεωρηθεί φυσική είτε απλώς παραδοσιακή, είτε υπερβατική, θεία. (...)

Αυτονομία σημαίνει: δίνουμε σε μας τους νόμους μας και τους θεσμούς μας ξέροντας ότι εμείς τους δημιουργούμε, ξέροντας ότι εμείς τους κατασκευάζουμε.

Κ. Καστοριάδης, Το πρόβλημα της δημοκρατίας σήμερα, στον τόμο Οι ομιλίες στην Ελλάδα, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2000, σ.129.

:

Γιατί η αυτονομία δεν είναι αυτοσκοπός˙ ούτε στο ατομικό ούτε στο κοινωνικό πεδίο˙ ή μάλλον και είναι αυτοσκοπός και είναι κάτι λιγότερο από αυτοσκοπός. Δηλαδή θέλουμε την αυτονομία για την ίδια την αυτονομία, θέλουμε την ελευθερία διότι θέλουμε την ελευθερία, αλλά τη θέλουμε επίσης για να είμαστε ελεύθεροι να ποιούμε και να πράττουμε, και να ποιούμε και να πράττουμε συγκεκριμένα πράγματα.

Κ. Καστοριάδης, Η ψυχανάλυση και το πρόταγμα της αυτονομίας, στον τόμο Οι ομιλίες στην Ελλάδα, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2000, σ. 102.

:

Μέσα στην προοπτική του προτάγματος της αυτονομίας, προσπαθήσαμε να προσδιορίσουμε τον σκοπό της ψυχανάλυσης και της παιδαγωγικής, ως, πρώτον, την εγκαθίδρυση ενός άλλου τύπου σχέσεως ανάμεσα στο αυτοστοχαζόμενο υποκείμενο, υποκείμενο θελήσεως και σκέψης, και το ασυνείδητό του, δηλαδή τη ριζική του φαντασία, και, δεύτερον, ακριβώς την απελευθέρωση της ικανότητάς του να ποιεί και να πράττει, δηλαδή να σχηματίζει ένα ανοιχτό πρόταγμα για τη ζωή του και να δουλεύει μέσα σε αυτό το πρόταγμα.

Κατά τον ίδιο τρόπο μπορούμε να ορίσουμε τον σκοπό της πραγματικής, αληθινής πολιτικής, ως, πρώτον, την εγκαθίδρυση ενός άλλου τύπου σχέσεως ανάμεσα στη θεσμίζουσα και στη θεσμιζόμενη κοινωνία, δηλαδή ανάμεσα στους νόμους που είναι κάθε φορά δοσμένοι και στη στοχαστική και διαβουλευτική δραστηριότητα του πολιτικού σώματος, και, δεύτερον, ως την απελευθέρωση της συλλογικής δημιουργικότητας, που επιτρέπει στην κοινότητα να σχηματίσει συλλογικά προτάγματα για συλλογικά επιχειρήματα και να εργαστεί γι' αυτά.

Κ. Καστοριάδης, Η ψυχανάλυση και το πρόταγμα της αυτονομίας, στον τόμο Οι ομιλίες στην Ελλάδα, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2000, σ. 98-99.

:

Το πρόταγμα είναι το στοιχείο της *πράξης* (και κάθε δραστηριότητας). Είναι μια καθορισμένη

πράξη, θεωρούμενη ως προς τους δεσμούς της με το πραγματικό, ως προς το συγκεκριμενοποιημένο ορισμό των στόχων της, ως προς την εξειδίκευση των μεσεύσεών της. Είναι η πρόθεση ενός μετασχηματισμού του πραγματικού που καθοδηγείται από μια παράσταση του νοήματος αυτού του μετασχηματισμού, λαμβάνοντας υπόψη τις πραγματικές συνθήκες και εμψυχώνοντας μια δραστηριότητα.

Κ. Καστοριάδης, Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, μετάφραση Σ. Χαλκιάς, Γ. Σπαντιδάκη, Κ. Σπαντιδάκης, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1981, σ. 117.

:

Επανάσταση είναι η ρητή και διαυγασμένη αλλαγή των θεσμών μιας κοινωνίας, όσων θεσμών φυσικά εξαρτώνται από τη ρητή θέσμιση, με την συλλογική δράση αυτής της κοινωνίας ή του μεγαλύτερου μέρους της.

Κ. Καστοριάδης, Τι σημαίνει επανάσταση; στον τόμο Οι ομιλίες στην Ελλάδα, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2000, σ. 109.

:

Αυτό που πρέπει να καταλάβουμε είναι αυτή η θεμελιώδης θέση: Δεν πρόκειται για τη δημιουργία ενός Κράτους γενικά, πρόκειται για τη δημιουργία πολιτικών κοινοτήτων που μπορούν να είναι αυτόνομες, δηλαδή στην πραγματικότητα να αυτοκυβερνώνται. Αυτός είναι ο λόγος που ο ιδανικός

αριθμός των πολιτών μιας πόλης αποτελεί αντικείμενο διαρκούς αναζήτησης των πολιτικών μεταρρυθμιστών, πράγμα που διαπιστώνει τέλεια ο Αριστοτέλης όταν λέει –το λέω περιληπτικά– ότι δεν είναι δυνατόν να συσταθεί μια πόλις με χίλια άτομα, αλλά ούτε με ένα εκατομμύριο άτομα: Οι χίλιοι είναι πολύ λίγοι, το ένα εκατομμύριο δεν είναι πλέον *πόλις*, είναι η Βαβυλώνα. [...] η *πόλις* δεν ταυτίζεται με το Κράτος με την σύγχρονη έννοια του όρου, δηλαδή δεν βρίσκουμε σε αυτή έναν ξεχωριστό μηχανισμό στον οποίο συγκεντρώνονται οι ουσιώδεις εξουσίες, επιφορτισμένο με τη λήψη και ταυτόχρονα με την εκτέλεση των πιο σημαντικών αποφάσεων. Η *πόλις* είναι η κοινότητα των ελεύθερων πολιτών οι οποίοι, τουλάχιστον στην δημοκρατική πόλη, νομοθετούν, δικάζουν και κυβερνούν.

Κ. Καστοριάδης, Η ελληνική ιδιαιτερότητα, τ. 2, επιμέλεια E. Escobar, M. Gondicas, P. Vernay, μετάφραση Ζ. Καστοριάδη, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2008, σελ.84-85.

:

Αν στην αυτονομία, τη νομοθεσία ή τη ρύθμιση που γίνεται από εμένα αντιτάσσεται η ετερονομία, η νομοθεσία ή ρύθμιση που γίνεται από άλλον, η αυτονομία είναι ο νόμος μου, αντιτιθέμενος στη ρύθμιση από το ασυνείδητο που είναι ένας νόμος άλλος, ο νόμος ενός άλλου από εμένα.

Κ. Καστοριάδης, Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, μετάφραση Σ. Χαλκιάς, Γ. Σπαντιδάκη, Κ. Σπαντιδάκης, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1981, σ. 151.

:

Η δημιουργία ενός *δημόσιου* χρόνου δεν έχει λιγότερη σπουδαιότητα από αυτή τη δημιουργία ενός δημόσιου χώρου. Με τον όρο δημόσιος χρόνος δεν εννοώ τη θέσμιση ενός ημερολογίου, ενός «κοινωνικού» χρόνου, ενός συστήματος κοινωνικών χρονικών σημαδιών –πράγμα που φυσικά υπάρχει παντού– αλλά την ανάδυση μιας διάστασης όπου η συλλογικότητα μπορεί να επιθεωρεί το δικό της παρελθόν, ως αποτέλεσμα των δικών της πράξεων, και όπου ανοίγεται ένα ακαθόριστο μέλλον ως πεδίο των δραστηριοτήτων της.

Κ. Καστοριάδης, Η ελληνική πόλις και η δημιουργία της δημοκρατίας, στον τόμο Χώροι του ανθρώπου, μετάφραση Ζ. Σαρίκας, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 1992, σ. 197.

:

Ωστόσο οι αξίες, και η ηθική, είναι ανώνυμη και «αυθόρμητη» κοινωνική δημιουργία. Μπορούν να τροποποιηθούν κάτω από την επίδραση μιας στοχαστικής και διαβουλευτικής δράσης – πρέπει όμως η δράση αυτή να φτάσει και σε άλλα στρώματα του κοινωνικο-ιστορικού όντος πέρα από εκείνα που αγγίζει η ρητή πολιτική δράση. Εν πάση περιπτώσει, το ζήτημα του κοινού καλού ανήκει στον χώρο του κοινωνικο-ιστορικού πράττειν, όχι της θεωρίας. Η ουσιαστική αντίληψη του κοινού καλού δημιουργείται κάθε φορά κοινωνικο-ιστορικά – και βρίσκεται πάντοτε πίσω από κάθε δίκαιο και κάθε διαδικασία.

Αυτό δεν μας οδηγεί στον απλό «σχετικισμό», εφόσον ζούμε σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα, όπου η διατύπωση ερωτημάτων μένει μονίμως ανοιχτή πραγματικά, κάτι που προϋποθέτει την κοινωνική δημιουργία ατόμων ικανών να θέτουν πράγματι ερωτήματα στους εαυτούς τους. Ξανασυναντάμε εδώ μία τουλάχιστον συνιστώσα του κοινού καλού, δημοκρατική, ουσιαστική και μη σχετική: η πολιτεία οφείλει να κάνει ό,τι περνά από το χέρι της για να βοηθά τους πολίτες να γίνουν πραγματικά αυτόνομοι. Αυτό αποτελεί κατ' αρχήν συνθήκη της ύπαρξης της δημοκρατικής πολιτείας: μια πολιτεία απαρτίζεται από πολίτες και πολίτης είναι ο «[δυνάμενος] άρχεσθαι και άρχειν» (Αριστοτέλης). Αποτελεί όμως επίσης, [...] και μια θετική συνθήκη του ευ ζην του καθενός, το οποίο εξαρτάται από την «ποιότητα» των άλλων. Η δε πραγμάτωση αυτού του στόχου, δηλαδή το να βοηθηθούν τα άτομα να γίνουν αυτόνομα, η *παιδεία* με την ισχυρότερη και βαθύτερη έννοια του όρου, είναι αδύνατη χωρίς ουσιαστικές πολιτικές αποφάσεις – οι οποίες άλλωστε παίρνονται αναγκαστικά σε όλα τα καθεστώτα και σε όλες τις περιπτώσεις.

Η δημοκρατία ως καθεστώς είναι επομένως το καθεστώς εκείνο, που προσπαθεί να πραγματώσει, στο μέτρο του εφικτού, την ατομική και συλλογική αυτονομία, και ταυτόχρονα το κοινό καλό κατά την αντίληψη της συγκεκριμένης κοινότητας.

Κ. Καστοριάδης, Η δημοκρατία ως διαδικασία και καθεστώς, στον τόμο Η άνοδος της ασημαντότητας, μετάφραση Κ. Κουρεμένος, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2000, σ. 286-287.

:

Θα χρειαστεί να υπερβούμε την ηθική της ετερονομίας και, για να το πετύχουμε αυτό, πρώτα πρώτα να υπερβούμε την πολιτική της ετερονομίας. Χρειαζόμαστε την ηθική της αυτονομίας που, μοιραία, θα συνδέεται με την πολιτική της αυτονομίας. Η αυτονομία δεν είναι η καρτεσιανή ελευθερία και, ακόμη λιγότερο, η σαρτρική, η άυλη και αδέσμευτη ακτίδα. Η αυτονομία στο επίπεδο του ατόμου είναι η θέσμιση μιας καινούργιας σχέσης ανάμεσα στον εαυτό του και στο ασυνείδητό του· δεν πρόκειται για απάλειψη του ασυνείδητου αλλά για τη δυνατότητα να κατακρατηθούν τα στοιχεία που από τις επιθυμίες περνάνε στις πράξεις και στα λόγια. Η αυτονομία έχει πελώριες θεσμικές προϋποθέσεις. Χρειαζόμαστε επομένως θεσμούς της αυτονομίας, θεσμούς που θα παρέχουν στον καθένα την πραγματική αυτονομία ως μέλος της κοινότητας, και που θα του επιτρέπουν να αναπτύξει την ατομική του αυτονομία. Αυτό είναι δυνατό μόνο με τη θέσμιση ενός καθεστώτος αληθινά, και όχι κατ' επίφασιν, δημοκρατικού. Σ' ένα τέτοιο καθεστώς συμμετέχω πραγματικά στη θέσμιση των νόμων, στο πλαίσιο των οποίων ζω. Συμμετέχω πλήρως, όχι μέσω «εκπροσώπων» ή μέσω δημοψηφισμάτων για ζητήματα για τα οποία μου αφαίρεσαν τη δυνατότητα να γνωρίζω τα αίτια και τις συνέπειές τους, αλλά με επίγνωση, έτσι ώστε να μπορώ να αναγνωρίσω τους νόμους ως δικούς μου νόμους, ακόμη και όταν δεν συμφωνώ με το περιεχόμενό τους, και αυτό γιατί είχα την πραγματική δυνατότητα να συμμετάσχω στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Μια τέτοια αυτονομία,

είτε στο ατομικό είτε στο συλλογικό επίπεδο, δεν μας δίνει φυσικά αυτόματη απάντηση σε όλα τα ζητήματα που θέτει η ανθρώπινη ύπαρξη· πάντα θα πρέπει να φτιάχνουμε τη ζωή μας μέσα στις τραγικές συνθήκες που τη χαρακτηρίζουν, δεδομένου ότι δεν γνωρίζουμε πάντοτε ποιο είναι το καλό και ποιο είναι το κακό, ούτε στο ατομικό, ούτε στο συλλογικό επίπεδο. Αλλά δεν είμαστε καταδικασμένοι στο κακό, ούτε στο καλό, γιατί μπορούμε τις περισσότερες φορές να επιστρέφουμε στον εαυτό μας, ατομικά και συλλογικά, να στοχαζόμαστε πάνω στις πράξεις μας, να τις επανεξετάζουμε, να τις διορθώνουμε, να τις επανορθώνουμε.

Κ. Καστοριάδης, Το φύλλο συκής της ηθικής, στον τόμο Η άνοδος της ασημαντότητας, μετάφραση Κ. Κουρεμένος, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 2000, σ. 258-259.

:

Να' ναι τάχα η επιθυμία μου επιθυμία εξουσίας; Μα αυτό που θέλω είναι η κατάργηση της εξουσίας με τη σημερινή της έννοια, είναι η εξουσία όλων. Η σημερινή εξουσία σημαίνει ότι οι άλλοι είναι πράγματα, κι αυτό που θέλω είναι τελείως το αντίθετο. Αυτός που οι άλλοι του είναι πράγματα είναι ο ίδιος πράγμα, και δεν θέλω να είμαι πράγμα ούτε για μένα, ούτε για τους άλλους. Δεν θέλω οι άλλοι να είναι πράγματα, δεν θα 'ξερα τι να τους κάνω. Αν μπορώ να υπάρχω για τους άλλους, και οι άλλοι να μ' αναγνωρίζουν, δεν θέλω αυτό να γίνεται σε συνάρτηση με την κατοχή ενός πράγματος που είναι έξω από μένα – της εξουσίας· ούτε να υπάρχω

γι' αυτούς μέσα στο φαντασιακό. Η αναγνώριση που απορρέει από τον άλλο δεν ισχύει για μένα παρά στον βαθμό που τον αναγνωρίζω εγώ ο ίδιος. Υπάρχει ο κίνδυνος να τα ξεχάσω όλα αυτά, αν κάποτε τα γεγονότα με οδηγούσαν κοντά στην «εξουσία»; Μου φαίνεται περισσότερο και από απίθανο: αν συνέβαινε αυτό, δεν θα ήταν παρά μια χαμένη μάχη, και όχι το τέλος του πολέμου· και θα 'πρεπε να ρυθμίζω τη ζωή μου πάνω στην υπόθεση ότι μπορεί μια μέρα να ξαναμωραθώ;

Κυνηγώ τάχα τη χίμαιρα να θέλω να εξαλείψω την τραγική πλευρά της ανθρώπινης ύπαρξης; Μου φαίνεται μάλλον πως θέλω να εξαλείψω απ' αυτήν το μελόδραμα, την ψεύτικη τραγωδία – αυτήν όπου η καταστροφή επέρχεται χωρίς αναγκαιότητα, όπου όλα θα συνέβαιναν διαφορετικά, αν μονάχα τα πρόσωπα ήξεραν ή έκαναν αυτό ή εκείνο. Το να πεθαίνουν της πείνας οι άνθρωποι στις Ινδίες, ενώ στην Αμερική και στην Ευρώπη οι κυβερνήσεις βάζουν πρόστιμα στους γεωργούς που παράγουν «υπερβολικά» – είναι μια μακάβρια φάρσα, είναι ένα γκραν γκινιόλ όπου τα πτώματα και ο πόνος είναι πραγματικά. Δεν είναι τραγωδία, δεν υπάρχει σ' αυτό τίποτα το αναπόφευκτο. Και αν η ανθρωπότητα εξαφανισθεί μια μέρα κάτω από τις υδρογονοβόμβες, αρνούμαι να το ονομάσω αυτό τραγωδία, το ονομάζω μαλακία. Θέλω την κατάργηση του Παλιάτσου και της μεταμόρφωσης των ανθρώπων σε νευρόσπαστα από άλλα νευρόσπαστα που τους «κυβερνούν». Όταν ένας νευρωτικός επαναλαμβάνει για εικοστή φορά την ίδια συμπεριφορά αποτυχίας, αναπαράγοντας για τον

εαυτό του και για τους δικούς του τον ίδιο τύπο δυστυχίας, το να τον βοηθήσεις να το ξεπεράσει αυτό, σημαίνει να εξαλείψεις από τη ζωή του τη χονδροειδή φάρσα, όχι την τραγωδία: σημαίνει να του επιτρέψεις ν' αντικρίσει επί τέλους τα πραγματικά προβλήματα της ζωής του και ό,τι τραγικό μπορεί να περιέχουν, που η νεύρωσή του είχε για λειτουργία εν μέρει να εκφράζει, αλλά κυρίως να καλύπτει.

Κ. Καστοριάδης, Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, μετάφραση Σ. Χαλκιάς, Γ. Σπαντιδάκη, Κ. Σπαντιδάκης, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1981 σελ. 140-141.

:

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαστάσεις των κοινωνικών και πολιτικών κοινοτήτων της σύγχρονης εποχής, και συγκεκριμένα μιας Ευρώπης με 350 εκατομμύρια κατοίκους, η αυτοκυβέρνηση απαιτεί τη μέγιστη δυνατή αποκέντρωση και τη θέσμιση πολιτικών κοινοτήτων βάσης σε μια κλίμακα στην οποία η άμεση δημοκρατία θα μπορούσε πραγματικά να λειτουργήσει με αποτελεσματικό τρόπο.

Άμεση δημοκρατία δεν σημαίνει δημοκρατία που λειτουργεί μέσω των σφυγμομετρήσεων ή των τηλεφωνικών γραμμών των καναλιών, όπως υπονοεί η πρόσφατη διαστρέβλωση του όρου στη Γαλλία, αλλά μάλλον τη συμμετοχή όλων των πολιτών στη δημιουργία όλων των σημαντικών αποφάσεων, στην εφαρμογή αυτών των αποφάσεων, καθώς και στη διαχείριση των τρεχουσών δημόσιων υποθέσεων από επιτροπές

λαϊκά εκλεγμένων εκπροσώπων που μπορούν να ανακληθούν ανά πάσα στιγμή. Η δυνατότητα ανάκλησης των εκπροσώπων δίνει λύση στο ψευδές δίλημμα μεταξύ της «αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας», από τη μία, –όπου οι «αντιπρόσωποι» στην πραγματικότητα αποστερούν τους «αντιπροσωπευομένους» από κάθε εξουσία– και της «επιτακτικής εντολής», από την άλλη – όπου οι εκπρόσωποι θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από μηχανήματα καταμέτρησης ψήφων.

Το μέγεθος αυτών των πολιτικών κοινοτήτων βάσης θα έπρεπε να είναι της τάξης των 100.000 κατοίκων το πολύ (το μέγεθος δηλαδή μιας μεσαίας πόλης, ενός παρισινού τομέα ή μιας αγροτικής περιοχής περίπου είκοσι χωριών). Είκοσι ή τριάντα τέτοιες κοινότητες θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε κοινότητες δεύτερου επιπέδου (περίπου στο μέγεθος των σημερινών περιφερειών στην Ισπανία, την Ιταλία ή τη Γαλλία). Αυτές οι κοινότητες, θα μπορούσαν με τη σειρά τους να ομαδοποιηθούν σε «εθνικές» κοινότητες, στον βαθμό που το «Έθνος» θα παρέμενε σχετικό με όσα συζητάμε, οι οποίες θα ενώνονταν τελικά στο πλαίσιο μιας Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας. Σε καθένα από αυτά τα επίπεδα, θα έπρεπε να επικρατεί η αρχή της άμεσης δημοκρατίας: όλες οι αποφάσεις που κατά κύριο λόγο επηρεάζουν τους πληθυσμούς ενός συγκεκριμένου επιπέδου θα έπρεπε να λαμβάνονται με άμεση ψήφο από τους ενδιαφερόμενους πληθυσμούς, μετά από πληροφόρηση και διαβούλευση. Έτσι, για παράδειγμα, οι νόμοι της ομοσπονδίας θα έπρεπε να αποφασιστούν με δημοψήφισμα στο επίπεδο της ομοσπονδίας. Και σε όλα τα επίπεδα,

οι επιτροπές των λαϊκά εκλεγμένων εκπροσώπων, που θα παρέμεναν ανακλητοί ανά πάσα στιγμή, θα είχαν μόνο δευτερεύουσες εξουσίες που θα αφορούσαν στην εκτέλεση των δημοκρατικά ειλημμένων αποφάσεων και στη διαχείριση των τρεχουσών υποθέσεων. Σε όλα τα επίπεδα, το κυρίαρχο αξίωμα θα πρέπει να είναι: καμία εκτέλεση των αποφάσεων χωρίς συμμετοχή στην παραγωγή των αποφάσεων.

Είναι φανερό ότι, αν αναπτυσσόταν ένα λαϊκό κίνημα επαρκώς δυνατό και ριζοσπαστικό ώστε να επιβάλει μια Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία, θα δημιουργούσε πολύ πιο πλούσιες και πολύ πιο καινοτόμες μορφές πολιτικής συνύπαρξης και συνεργασίας από αυτές που προσπαθώ να σκιαγραφήσω εδώ. Αυτή η σκιαγράφηση θα πρέπει να εκληφθεί απλώς ως μία απεικόνιση μιας πιθανής συγκεκριμενοποιημένης εκδήλωσης των δημοκρατικών αρχών.

[...] Τελικά, είναι επίσης φανερό ότι μια τέτοια πολιτική αλλαγή δεν θα μπορέσει να συμβεί αν δεν συμπεριλάβει γρήγορα και τις άλλες διαστάσεις της θέσμισης της κοινωνίας: την οικονομία, την κοινωνική αλληλεγγύη, την παιδεία, τον πολιτισμό και ούτω καθεξής.

C.Castoriadis στον τόμο Europes: Els Intellectuals i la Qüestió Europea (Acta, Debat: Barcelona, 1993), σ. 343-48.

www.babylonia.gr